

В статті розглядається стан лікарської справи у Львові XIV—XVII ст. Розв'язуються питання поширення аптек, стану гігієни, історичної топографії лікарських закладів Львова.

В статье рассматривается состояние врачебного дела во Львове XIV—XVII вв. Развязываются вопросы распространения аптек, уровня гигиены, исторической топографии врачебных учреждений Львова.

In article considered the historical aspects of appearance and development of medical business in 18-19 century in Lviv. Expose of questions of the sanitary condition, widening of chemist's and medical culture of Lviv.

Стан лікарської справи, як одного із атрибутів розвинутого суспільства, вказує на загальний рівень його цивілізованості. Особливу вагу стану медицини, гігієни та санітарії у для середньовічного міста продемонструвала велика чума середини XIV ст. - найбільша трагедія в історії Європи, коли вимерло більше половини населення континенту.

Чума спустошила також великі міські центри Галицько-Волинського князівства. Ця подія підняла суспільну вагу медицини та санітарії. У Львові, як і в інших містах України, медицина розвивалась, насамперед, у монастирях. Вона базувалась як на знаннях, здобутих попередніми поколіннями, так і на досвіді грецької медицини.

Стан медицини, гігієни та санітарії у середньовічному Львові в значній мірі визначався культурним рівнем та традиціями населення міста. Місто, маючи торговий характер, при облаштуванні побуту брало за зразок своїх найближчих партнерів – міста Золотої Орди. Середньовічне українське місто традиційно перебувало у сфері впливу високорозвинутої на той час цивілізації Сходу, акумулювало передові досягнення культури і Сходу і Заходу та було зразком за цим показником серед міст Центральної та Західної Європи. У цьому полягала корінна відмінність Львова від інших міст Польського королівства. Саме у торгових кварталах вірмен, татар, караїмів та сарацин найбільше акумулювався потужний культурний вплив Сходу, який, зокрема, проявлявся у появі вже з першого століття існування водопроводів та лазень – важливих елемент побутової культури, характерних перш за все для міст Півдня¹. Високорозвинута східна цивілізація визначала високий рівень санітарії, проте саме торгівельні зв'язки Львова ставали причиною частих епідемій, які знекровлювали місто.

Найважливішими елементами міської санітарії були водопроводи, які системно пов'язувались з лазнями та забезпечували своєрідний рівень комфорту. Як видно з матеріалів розкопок 1997 р. перший львівський водопровід XIV ст., зведений з керамічних труб з'явився у кварталах навколо Старого ринкового майдану Підзамча, населення якого (німецькі, вірменські, золотоординські, єврейські купці) підтримувало тісні економічні та культурні контакти із Півднем. Тип водопроводу з керамічних труб, як відомо, прийшов до нас із Сходу. А єдиним сусідом Галицько-Волинської держави на сході з середини XIII ст. була Золота Орда. Кордон з нею проходив по Дністру – увесь південь сучасної Тернопільщини входив до складу Поділля – провінції Золотої Орди, яка захоплювала побережжя Чорного моря в околицях Хаджибея (на місці сучасної Одеси). Там знаємо і найближчі аналоги львівського керамічного водогону.

Водопровід залягав на глибині близько 4 м у передматерикових напластуваннях і завдяки цьому непогано зберігся – на момент розкопок по керамічних трубах під напором все ще поступала джерельна вода... Труби мали внутрішній діаметр близько 10 см та довжину 30 см. З аналогічних керамічних труб укладалися водопроводи Ак-Кермана (сучасного Білгорода-Дністровського) та інших подільських міст Золотої Орди². Таким чином, у княжому місті розвиток водопровідної мережі

¹ Терський С. В. З історії водопроводів та лазень в Україні // Наукові зошити історичного факультету. – Вип. 7. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2005. – С. 78–88.

² Див.: Кравченко А. А. Средневековый Белгород на Днестре (конец XIII–XIV в.). – К.: Наукова думка, 1986. – С. 58, рис. 23; Бокій Н. М., Козир І. А. Середньовічна пам'ятка біля с. Торговиця на Кіровоградщині // Археологічні відкриття в Україні 2000—2001 рр. — Київ: Інститут археології НАН України, 2002. — С. 90—92.

відбувся швидше, ніж у середмісті та незалежно від формування водопровідної мережі центру міста³. Виявлення під час розкопок 1997 р. на Старому Ринковому майдані керамічного водопроводу, що був спрямований від джерел на сучасній вулиці М. Кривоноса в сторону, як тоді писали, "Жидівського кварталу", дозволяє говорити про високу ступінь розвитку міської культури у найдавніший період існування Львова⁴.

Раніше, за польською дослідницею Л. Харевичовою традиційно вважалося, що перший водогін у Львові на базі керамічних труб був закладений з ініціативи католицького патриціату і відповідно повинен був провадити до сучасної площі Ринок. Його там і справді було знайдено з боку вул. Домініканської⁵. Очевидно, це були рештки водопроводу, створеного за бургомістра німця Петра Штехера у 1404 р. Він йшов із личаківських пагорбів у середмістя.

Поширена у малозаліснених районах Південної України керамічна водопровідна труба, як відомо, не прижилася у Львові насамперед через неекономічність. Вже 1407 р. магістрат прийняв рішення споруджувати нові лінії водогону із дерев'яних труб, як це було у більшості тодішніх міст Західної Європи⁶. З часом мережа водогонів зростала. Їх прокладенням займався окремий спеціаліст – рурмайстер. Відомо, що на початок XVII ст. діяло 15 основних водогонів, які постачали воду у місто⁷. Рештки цієї мережі, що склалася протягом XVI–XVII ст. віднайдені на всіх давніх вулицях середмістя (Руська, Ставропігійська, будинок Корнякта) та укріпленого Підзамча під час археологічних розкопок⁸. Проте, незамінними керамічні труби залишались у лазнях, де вони контактували з гарячою парою, а організація водопостачання є одним з ключових елементів інфраструктури лазні.

Лазня стає невід'ємним елементом побуту міст на Магдебурзькому праві у Центрально-Східній Європі з рубежу XIII–XIV ст., коли трансконтинентальна торгівля досягає свого розквіту, мабуть, внаслідок напливу туди східних купців. Так, у привілеї про надання Магдебурзького права князем Юрієм II Сяніку (1334 р.) серед інших невід'ємних складових частин міського господарства згадано громадську лазню⁹. У Кракові, який у другій пол. XIV ст. перебрав на себе східну торгівлю у галицько-волинських міст, діяло вже 11 лазень, які мали велику популярність та були одночасно лікувальними закладами¹⁰.

Очевидно, перші лазні у Львові з'явилися тоді ж. Вони являли собою монументальні громадські споруди палацового типу. Який вигляд мали лазні в Золотій Орді у XIV ст., що монументальністю анітрохи не поступалися храмам та адміністративним будинкам, знаємо із розкопок татарського міста у Молдові за 30 км від Кишинева, умовна назва якого "Старий Орхей". Тут на березі р. Реут збудовано прямокутної форми кам'яну будівлю, площею близько 500 м кв. Лазня мала чоловіче та жіноче відділення, була обладнана водопроводом для гарячої та холодної води, а також калориферним опаленням підлоги¹¹.

Лазні були одними з найважливіших споживачів води у місті. Лазні цього типу існували вже у князюму Львові. Опосередкованим підтвердженням цього є знахідка ділянки керамічного водопроводу під час розкопок 1997 р. на Старому Ринку. Писемні джерела XV ст. повідомляють про

³ Терський С. Старий Ринок у Львові (за даними археологічних досліджень) // Галич і Галицька земля у державотворчих процесах України. Матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції.– С. 61–64.

⁴ Терський С. В. Старий Ринок у Львові (деякі підсумки археологічного вивчення).– С. 332–338.

⁵ Шишак В., Лазурко О., Ненчук В., Терлецький В. Результати археологічного нагляду на пл. Ринок, 2 у 2004 р.) // Археологічні відкриття в Україні 2003–2004 рр.— Київ: Інститут археології НАН України, 2005.— С. 325–326.

⁶ Charewiczowa Lucja. Wodociagi starego Lwowa. 1404–1663.– Lwów, 1934.— S. 5–14.

⁷ Там само.– с. 14.

⁸ Всі виявлені труби мали внутрішній діаметр близько 10 см, див. Терський С. В. Рятівні дослідження у містах Західної України // Археологічні відкриття в Україні 2001–2002 рр.– Київ: Інститут археології НАН України, 2003.– С. 44–46; Шишак В., Андрєєв С., Лазурко О. До історії львівського водопроводу (за археологічними матеріалами 2002–2003 рр.) // Археологічні дослідження Львівського університету.– Вип. 7.– Львів: ЛДУ, 2004.– С. 375–377.

⁹ Болеслав-Юрій II, князь всей Малой Руси: Сб. матер. и исслед.– СПб: Тип. імператорской АН, 1907.– с. 78.

¹⁰ Tyszkiewicz Jan. Czynniki kształtujące zdrowie w Polsce XIII–XV w. Część II.– S. 191.

¹¹ Бырня П. П., Заливинская Э. Д. Бани Старого Орхей // Средневековые памятники Днестровско-Прутского междуречья.– Кишинев: Штиинца, 1988.– С. 4–27.

вірменську лазню поряд Старого Ринку¹². У 1424 р. вірменин Атабе переносить свою лазню, що була біля міської фосої (рову), на інше місце, де була до того часу корчма "Брага"¹³. Можливо, саме до цієї першої лазні постачав воду згаданий керамічний водопровід. Ритуальна лазня – міква повинна була існувати, також, при єврейській синагозі¹⁴. Проте, документів, що стосуються часу її зведення та місце розташування не відомо.

Зі східними впливами можна пов'язати першу громадську лазню у середмісті Львова, засновану відповідно до вимог магдебурзького права. У комплексі з шпиталем Св. Духа для убогих при західному мурі (поруч з сучасною "Віденською кав'ярнею") лазня складала один "санітарний квартал" львівського середмістя. На думку Й. Гронського¹⁵, цю ділянку давнішого майдану Св. Духа (тепер площа І. Підкови) лазня, воскобійня (Б. Мельник¹⁶ уточнює місце розташування воскобійні по сучасній вул. Памви Беринди), browарня та невеличкий храм (Св. Михайла?) займали ще з княжих часів. Принаймні у записках, що містяться в найдавнішій міській книзі з 1382 р. є згадка "platea balneorum" – "вулиці лазні". Ця Лазнична вулиця мала знаходитися на північному краї сучасної пл. І. Підкови. На розташування лазні вказують знахідки численних фрагментів керамічних водопровідних труб, аналогічних виявленим на Старому Ринку у Львові, зібрані під час розкопок М. Бандрівського у 1998 р. в цокольному приміщенні існуючого сьогодні храму Св. Петра і Павла ордену Ієзуїтів зведеного після тривалих суперечок¹⁷ на початку XVII ст. на ділянці з руїнами лазні.

Перша спеціальна згадка про цю громадську лазню у середмісті Львова міститься в привілеї короля Ягайла, наданого у Сандомирі 1422 р.¹⁸. На початку XVI ст., можливо, внаслідок виселення мусульман за межі середмістя та суттєвого скорочення торгових операцій із Сходом львівські лазні занепадають.

Тому, згідно з привілеєм короля Сигізмунда I від 10 травня 1547 р.¹⁹ стара лазня відбудовувалась на тому ж місці в процесі відновлення мурів та укріплень, будівництва веж міста. Згідно з текстом привілею, лазня знаходилась "в мурах" навпроти монастиря "братів міноритів, ченців Ордену Св. Франциска"²⁰. Очевидно вона використовувалась, як вірменами, так і купцями-реконструкція здійснювалась майстром Лукою родом з Пряшева. Опису будинку немає. Проте, можна здогадуватися, що вона як і всі інші житлові чи громадські будівлі була пишно оздоблена кам'яною різьбою, як вимагав того звичай епохи. Із згаданих вище міських касових книг відомо, що у 1581 р. місто уклало контракт з львівським будівничим Себастьяном Мочигембою та скульптором Себастьяном Чешекком на вимурування "кам'яної водяної скрині з тесаного каменю в міській лазні та її засклеплення". Згідно з контрактом Мочигемба і Чешек мали поставити у воді стовп зі статуєю лева. Край цієї скрині чи може басейну були декоровані гзимсами та візерунками. Камінь для цієї роботи брали у голосківських каменоломів. мусульманами, квартали яких у XIV ст. розташовувались по обидва боки вул. Краківської. Як відомо, у мусульман лазня з щоденними обмиваннями була зведена у ступінь релігійного догмату.

¹² Крип'якевич І. П. Історичні проходи по Львову. – Львів: Каменярь, 1991 (1932), с. 17.

¹³ Akta Grodzkie i Ziemskie, t. IV, s. 121. Як вказував В. С. Вуйцик (Стефанович Володимир. То львів'яни тепер не люблять митися, а колись ... // Ратуша. – 1.10.1992.– № 106.– С. 7), ця, згодом, жіноча лазня згадувалась в актах протягом XVI–XVII ст. Вона була перед Краківською брамою недалеко від будинку художника Федора Сеньковича, де зараз площа Ярослава Осмомисла.

¹⁴ Терський С. В. Середньовічні українські водопроводи і лазні // Здоровий спосіб життя. Збірник наукових статей.— Вип. 6.— 2005. – С. 55—61.

¹⁵ Гронський Йосип. Будні середньовічного Львова (записки архіваріуса) // Жовтень. – 1982.– № 3.– С. 101.

¹⁶ Мельник Б. В. Вулицями старовинного Львова. – Львів: Світ, 2001.– С. 145.

¹⁷ Див. Мельник Б. В. Вулицями старовинного Львова. – С. 136.

¹⁸ Стефанович Володимир (Вуйцик В. С.). То львів'яни тепер не люблять митися, а колись ... // Ратуша.– С. 7.

¹⁹ Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.) // Львівські історичні пам'ятки. – Т. 1.– Львів, 1998.– С. 291–294.

²⁰ Там само, с. 29. Як встановив на підставі записів у касових книгах 1540 р. В. С. Вуйцик (див. вказану працю),

Недалеко від цієї лазні, також при мурі, стояла катедральна школа. Її учні раз на тиждень милися безкоштовно, за що кожного разу перед миттям мусили співати псалом "З глибини промовляю. Господи, вислухай голос мій". Цю лазню і школу розібрали 1608 р. перед тим як мали збудувати костел та монастир Єзуїтів.

Вода в лазню, очевидно, поступала по таких же керамічних трубах, можливо, із ставка, що розміщувався вище по схилу, на Ринковому майдані приблизно на місці існуючого скверу із західного боку нинішньої ратуші²¹. У 1471 р. на Ринку було також 3 скрині-водозбірники, а в 1488 р. додалася ще одна²². У XVI ст. ставок засипали, а натомість на східному боці площі влаштували ще одну водяну скриню, прикрашену бронзовою скульптурою німфи Мелюзіни, до якої сходилися всі головні міські водогони. Звідси вода розходилася дерев'яними трубами по будинках. Міські водопроводи з дерев'яних труб зводилися ще в XIX ст.²³

У 1697 р. на південно-західному розі площі Ринок спорудили також водозбірник відмічений скульптурою Нептуна²⁴. Збірники води, що обслуговували тутешню лазню були також при Краківській вулиці. У 1670-х рр. у Львові діяло «шість пічних лазень»²⁵. До старих лазень середмістя належала також ритуальна лазня при синагозі Золота Рожа. У XVIII ст. була ще лазня між міськими мурами на проміжку від Галицької брами до бернардинського монастиря. Вона мала два відділення: чоловіче та жіноче²⁶.

Запорукою дотримання правил гігієни було регулярне вивезення сміття та відвід фекалій з міста. Незначна кількість артефактів у культурному шарі середньовічного Львова, порівняно з відкритими поселеннями, вказує на організований вивіз сміття. Певний час з 1408 р. санітарні функції були закріплені за міським катом. Він, зокрема, відповідав за вивіз сміття, вилов бродячих псів, а на початку XVIII ст. навіть отримав право лікувати не лише тварин, але й мешканців міста²⁷. У 1548 р. було введено спеціальну посаду асенізатора, а в першій половині XVIII ст. існувала традиція двічі на рік – перед Великоднем і святом св. Михаїла проводити генеральне прибирання із залученням мешканців приміських сіл²⁸.

У місті з початку XV ст. була своя система водовідведення, за яку з 1405 р. відповідав «каналізатор», а у 1479 р. у середмісті брукувалися вулиці та споруджувалися підземні канали для відведення нечистот²⁹. Канали виходили в оборонний рів. Їх фрагменти було досліджено археологічно у 1999–2005 рр. при південно-західному куті високого муру. У 1620-х рр. було вимощено центральну магістраль Галицького передмістя³⁰.

За зразком Луцького Верхнього замку туалети могли знаходитись також зовні на високому оборонному мурі над ровом. Таким чином, фекалії змивались дощовою водою у рів. Значно більше проблем виникало у місті, де пологі ґрунтові стічні канами не забезпечували належного санітарного стану. Про проблеми з вивезенням фекалій можуть свідчать рапорти службовців, а також знахідки під час розкопок численних заглиблених об'єктів (наприклад, колодязів), які після припинення функціонування негайно заповнювалися фекаліями³¹.

Як було облаштовано громадські санвузли Львова, залишається на сьогодні невирішеною проблемою. Проблемним питанням міської археології також є виділення нічних горщиків серед великого різноманіття керамічного посуду, зібраного під час розкопок.

Початки медицини у Львові пов'язані з народними цілителями волхвами — язичницькими служителями. Лікування полягало як у психологічному впливі, так і у спеціальних заходах.

²¹ Мельник Б. В. Вулицями старовинного Львова. – С. 49.

²² Charewiczowa Lucja. Wodociągi starego Lwowa. – S. 13.

²³ Шишак В., Андреев С., Лазурко О. До історії львівського водопроводу (за археологічними матеріалами 2002–2003 рр.). – С. 375–377.

²⁴ Мельник Б. В. Вулицями старовинного Львова. – С. 50.

²⁵ Історія Львова в документах і матеріалах. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 87.

²⁶ Стефанович Володимир (Вуйцик В. С.). То львів'яни тепер не люблять митися, а колись ... – С. 7.

²⁷ Charewiczowa L. Lwówskie organizacje zawodowe za czasow polski przedrozbirowej. — Lwów, 1929. — s. 164.

²⁸ Лильо І. Економічне становище міської служби Львова у 1730-1750-х роках // Вісник Львівського університету: серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 442.

²⁹ Зубрицький Д. Хроніка міста Львова // Дзвін. – 2000. – № 10. – С. 115, 20.

³⁰ Оксана Потимко. Санітарний благоустрій Львова у XV-XVIII століттях: історичні тенденції становлення (за матеріалами фондів ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України) // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Вип. 11. – Львів, 2003. – С. 399.

³¹ Charewiczowa L. Kleski zaraz w dawnym Lwowie // Biblioteka Lwowska. — Т. XXVIII. — Lwów, 1930. — 90 s.: il.; Старий Ринок у Львові (деякі підсумки археологічного вивчення)...

Недаремно, для облаштування дохристиянських святилищ широко використовували видатні в природному відношенні місця (напр. Святоюрська гора)³².

Згодом вся гуманітарна в тому числі медична діяльність розвивалась у рамках церковних організацій. З цією метою при церквах та монастирях відкривалися шпиталі, які утримували перестарілих та надавали лікування хворим своїм коштом. У Львові перший такий шпиталь, очевидно, існував при монастирі Св.Юра. Міський шпиталь з костелом Св. Духа засновано у 1372 р. поруч лазні при західному мурі середмістя. Він мав на Полтві замиську філію Св. Станіслава (на Краківському передмісті в районі сучасної вулиці Городоцької, 17, ліквідовану у 1780-х рр.). Поширення разом з німецькими переселенцями прокази, яку в середньовіччі називали хворобою св. Лазаря (звідси назва лазарету), змусило перетворити цей шпиталь у лепрозорій. Управляли міськими шпиталями два провізори, які виконували свої обов'язки безкоштовно. У XVI ст. (у Львові не пізніше 1547 р.³³), у зв'язку з появою багатьох інших інфекцій, лепрозорії поступово почали перетворюватись на інфекційні шпиталі.

Існував традиційний ритуал приймання прокажених до закладів подібного типу.³⁴ Виглядало усе наступним чином. Родичі супроводили хворого до лікарняної брами; тут він потрапляв під опіку духовних осіб. Його кропили свяченою водою і вели до костелу, де прокажений займав призначене для небіжчика місце. Під час святої меси виконували Реквієм. Далі на кладовищі імітували його поховання. Після цього хворому вручали т. зв. "шати Лазаря" (суцільна накидка з отвором для очей), рукавички, дзвоник, особистий посуд, а також торбинку на кілочку для збору пожертвувань. Відтепер шпиталь ставав для нього довічним помешканням. Очевидно, що з-поміж усіх львівських лікарень ця була найбільш зловісною та небажаною. У 1660 р. чисельність хворих тут сягала 40 осіб.³⁵

Львівський бургомістр та професор академії у Замості Еразм Сикст, який протягом 1614–1629 рр. працював лікарем у львівському шпиталі Св.Духа, опублікував медичний коментар до творів Сенеки, а також дослідив і описав лікувальні властивості мінерального джерела у селі Шкло. Згодом, у XVII ст. новостворений шпиталь св. Лазаря навіть забезпечував там лікування хворих сірководневими ваннами³⁶.

У XVI—XVII ст. створення шпиталів стає пріоритетною сферою діяльності церковних братств. Найстаріше з них, Львівське Успенське відкрило свій шпиталь у 1522 р. Згодом його перенесено до монастиря Св.Онуфрія. Окрім цього, головного українського шпиталю у Львові існували ще чотири шпиталі на передмістях: Галицькому - шпиталь Богоявленського братства (від 1538 р.), Краківському - Благовіщенського (від 1542 р.), Миколаївського (від 1623 р.), Пятницького (від 1743 р.) братств. Очолювали шпиталі провізори та опікуни братства, яких періодично переобирали. Ці шпиталі більшою мірою нагадували притулки, аніж власне лікувальні установи, хоча не оминали вони і хворих. Одним з найдієвіших факторів лікування тут була дієта³⁷. Всього протягом XIV – XVIII ст. у Львові діяли близько 15 – 20 шпиталів³⁸.

Окрім лікування за суспільний кошт у міщан була можливість користуватися послугами спеціалістів. Оскільки велику проблему у містах створювали масові епідемії, тому увага до медицини та гігієни зростала. Першим з відомих у Львові професійних медиків був лікар Зигмунт, який прибув із Кракова на запрошення магістрату після великої епідемії чуми 1464–1497 років. У 1525 р. для поліпшення санітарного стану міста і попередження заразних захворювань запроваджено грошовий асенізаторський податок з усіх возів, що прибували у місто. Не сприяло протиепідеміологічній профілактиці й діяльність заснованого «якимось купцем із Пергаму» у 1473 р. «на вулиці біля жидівської школи» т.зв. замтузу (будинку розпусти)³⁹.

Першу медичну допомогу у містах надавали лікарі-цирульники. До їх компетенції належали уся травматологія (лікування порізів, виразок тощо), лікування венеричних, шкірних хвороб,

³² Терський С. В. Лікарська справа у Галичині та Волині у X–XVII ст. // Здоровий спосіб життя. Збірник наукових статей.— Вип. 7.— 2005. — С. 60—64.

³³ Charewiczowa L. Kleski zaraz w dawnym Lwówie // Biblioteka Lwowska.— Т. XXVIII.— S. 28.

³⁴ Charewiczowa L. Kleski zaraz... - s. 26-27.

³⁵ Lozinski W. Patrycyat... - s. 25.

³⁶ Ziembicki W. Przypomnienie starego zdroju i starego o nim dzieła (Szkło i Syxt). — Lwów, 1926. — s. 13.

³⁷ Крип'якевич І. П. Українські шпиталі у Львові в XVI—XVIII ст. // Лікарський вісник (Львів).— 1930.— № 1.— С. 15—18.

³⁸ Оксана Потимко. До історії львівських шпиталів XIV-XVIII століть: лепрозорій св. Станіслава // Наукові зошити історичного факультету. — Львів, 2005.- Вип. 7.- С.

³⁹ Зубрицький Д. Хроніка міста Львова // Дзвін. — 2000.— № 10.— С. 120.

захворювань зубів. Представник цієї професії на ім'я Ватеруш згаданий у Львові у документі 1382 р. 1528 р. у Львові вже існував цех цирульників — *chirurgorum vel barbitonsorium*⁴⁰. Його патроном був Св. Рох, захисник від морової пощесті. Повноправними членами цеху (*Magistri seniores*) можна було стати склавши іспит із приготування восьми видів мазей та пластирів. До медичної майстерності входили також застосування якихось порошоків та пускання крові. Початковим етапом медичної кар'єри вважалось здобуття кваліфікації фриз'єра. Після трьох років навчання претендент складав екзамен на точення та гостріння бритви, стрижку волосся та гоління, а згодом відповідав на питання стосовно складу, дії та порядку вживання лікарств. Протягом XVII ст. у Львові працювало 15 дипломованих лікарів та 5 цирюльників-хірургів. Для не цехових хірургів було визначено штраф у розмірі 200 дукатів⁴¹.

Між 1572—1606 рр. міське право одержало 9 хірургів. Протягом XVII—XVIII ст. у Львові постійно працювало 8—10 хірургів. Кількість їх зменшилась лише на початку XVIII ст. В 1702—1727 рр. міське право одержало лише 5 цирульників⁴².

Хірурги разом з аптекарями належали до найзаможніших мешканців міста.

У XIV ст. разом з німецькими переселенцями до Львова прибувають аптекарі із західноєвропейською освітою. У 1392-1400 роках тут працював якийсь Клеменс, а в 1445 р. згаданий Василь Рутенус⁴³, 1490 р. аптекар Олександр з міської каси отримав в аванс 40 злотих на відкриття аптеки. У XVI ст. Львові існував навіть окремий цех аптекарів, який гуртував переважно, католиків.

З 1611 р. аптека була невід'ємною складовою частиною інфраструктури колегії створеної єзуїтами у Львові⁴⁴. Згодом аптеки з'явилися при монастирях домініканців та бернардинців у Львові⁴⁵.

Особливо помітною стає роль медицини з другої половини XVI ст. внаслідок загального економічного підйому у Речі Посполитій. Відкриття шпиталів, аптек, набуває великого суспільного значення. Частими знахідками у міських культурних напластуваннях із XVII—XVIII ст. є невеликого розміру скляний посуд, який, можливо, служив для зберігання ліків.

На початку XVII ст. у Львові було вже 15 аптекарів на чолі із славним Йоганном Алембеком — автором десяти наукових трактатів. Наскільки складними були на той час ліки, свідчить інвентар 1616 р. аптеки Яна Кіліановича, який жив у будинку № 33 на пл. Ринок⁴⁶: всього в ньому перелічено 162 речовини та суміші. Найдавнішою званою під назвою була аптека «Золотий олень», яка з 1574 р. належала до родини спадкових аптекарів Зенткевичів⁴⁷. Про розміри аптечного бізнесу у XVIII ст. свідчить факт з 1709 р., коли для шведського війська було послано ліків на суму 4 000 злотих⁴⁸. 1966 р. у самому центрі Львова, на розі пл. Ринок, у приміщенні найдавнішої з існуючих у місті аптек колишньої аптеки «Під Чорним Орлом» (вул. Друкарська, 2), відкритий ще у 1735 р. військовим фармацевтом Ноторпом, створено музей історії фармації Галичини.

Не дивлячись на певні успіхи у санітарно-медичній галузі місто протягом XIV-XVIII ст. мало недостатній рівень медицини та благоустрою. Рання поява водопроводу та лазні східного типу у Львові була пов'язана з посередництвом переселенців-християн з міст Північного Причорномор'я, передовсім, вірмен і не набула великої популярності серед місцевих мешканців. У 1556 р. прибуток з двох міських лазень складав лише 75 злотих 6 грошів⁴⁹. Каналізація міста залишала бажати кращого. Вирішення цих нагальних проблем було залишено для наступних поколінь.

⁴⁰ Charewiczowa L. Lwówskie organizacje zawodowe za czasow polski przedrozbiorowej.— s. 162—163.

⁴¹ Charewiczowa L. Lwówskie organizacje zawodowe za czasow polski przedrozbiorowej.— s. 162—163.

⁴² Кісь Я. П. Промисловість Львова у період феодалізму XIII-XVIII ст.- Львів: Вид-во ЛДУ, 1968, с. 158.

⁴³ Зубрицький Д. Хроніка міста Львова, с.

⁴⁴ Тетяна Шевченко. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI—середини XVII ст. — Львів: Свічадо, 2005. — с. 118.

⁴⁵ Charewiczowa L. Lwówskie organizacje zawodowe za czasow polski przedrozbiorowej.— s. 166.

⁴⁶ Чернов В. Середньовічний Львів: екскурсія до аптеки // Аптека Галицька. — 2004.— № 5.— С. 26—27.

⁴⁷ Charewiczowa L. Lwówskie organizacje zawodowe za czasow polski przedrozbiorowej.— s. 165—166.

⁴⁸ Charewiczowa L. Lwówskie organizacje zawodowe za czasow polski przedrozbiorowej.— s. 167.

⁴⁹ Зубрицький Д. Хроніка міста Львова // Дзвін. — 2000.— № 11-12.— С. 104.